

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Հայ գաղթաշխարհը իր ընկերային և որոշ չափով կրթական տարանջատումին հետ ունի նաև կրօնական ներքին ոգեկան անհատություններ: Մեզի էնն պակսիր տնտեսական գոհացուցիչ պայմաններ, մեր մէջ տկարացած է նաև կրօնական զգացումը, բայց մեզի, երկու պատերազմների միջև ապրող սփիւռքի սերունդին, կը պակսի կրօնական աշխարհայեցքը:

Այդ է պատճառ որ սփիւռքի հայ ժողովուրդը տակաւ կորսնցնէ հայ ոգիի յատկանիշները: Տարբեր ազգություններու և մշակոյթներու մաշումին ենթակայ, ան կարծես թէ դադրած է դարաւոր մշակութային կենքի տէր ժողովուրդի մը համբաւին հաստատարիւմ ըլլալէ: Այս հանգամանքին արդիւնքն է գուցէ որ այսօր գէպքերը կը վարեն մեր ճակատագիրը, բայց էր երբեք երբ մենք մեր կենքը կը չինէինք գէպքերու ազդեցութենէն վեր իմաստութեամբ մը և մղումներով:

Սփիւռքի հայութիւնը անտարակոյս իբրեւ քրնակ, որակ և կարիւրութիւն արհամարհելի ըլլալով հանգրծ, հանդերձ ուսած է միւս միակ իրացնելու իր կրօնական ճակատագիրը: Անցողակի է որ գիտել կ'ուզենք տալ որ մեր ժողովուրդը՝ իր կէսէն աւելիով մեր հայրենիքին մէջ, մեզ կը ծառայէ մեր հայագոյն ապաստան, խրախոյս և օրինակ:

Այսօրուան մեր կենքը սփիւռքի մէջ մանաւանդ, տարբեր է անցեալէն, և շարունակութիւնն է անոր. այսօր նորէն մեր ժողովուրդը կ'ապրի իր մտայն և գծնդակ օրերը, անհայրենիք և անպետական վիճակի մէջ, ու միայն Եկեղեցւոյ գաղափարին մէջ ու հովանիին տակ կրնայ կուռանալ:

Կղերապետութեան մասին է մեր խօսքը, մեր ժողովուրդը բարբախտաբար թոյլատու ոգի մը է անուցած հանգիշ նման ձգտութեան: Կ'անկարենք հոգեկան այն հանգիտութեան ուր իրար կը գտնեն հա-

յութեան բազմատեսակ արժէքները գնահատման լայն չափանիշով, անխաբար իրենց իմացական մակարդակի խոշոր տարբերութիւններէն: Կէս դարէ ի վեր, յանուն նոր՝ մեզի բայց օտար հանգանակներու խօսող մարգարէները սարսեցին, քանգելու աստիճան, մեր գոյութեան մէջ այս դարաւոր հանգիտութիւնը, այս միութիւնը, առանց կարենալ ստեղծելու ուրիշ միութիւն մը՝ որ կուռանը կարենար ըլլալ մեր ժողովուրդի ինքնութեան: Հայ Եկեղեցին գործն է, կը խորհինք, ինչպէս անցեալին մէջ նոյնպէս և այս օրերուն, ստեղծել այս միութիւնը, այսինքն վերահաստատել ինքզինքը իր երբեմնի առաքելութեան ու գերին մէջ: Ընտանիք, լեզու, դպրոց, մամուլ, աստիճանը անշուշտ ազգապահպանման միջոցներ են, բայց ասոնցմէ վեր, և թող ներսի մեզի ըսել միակը՝ Եկեղեցին է: Կ'ըսենք ասիկա ոչ յանուն նախընտրութեան մը, այլ այն խորունկ հաւատքով թէ թուումէ անցած ազգականները աւելի կամ նուազ չափով կը մնան ենթակայ աղաւաղման, նոյնիսկ նուազման:

Մեր ընտանիքը, հակառակ իր տոհմիկ ու սրբազան աւանդութիւններուն և առաքելութեանց, միջավայրի բերութեանով սկսած է ենթակայ ըլլալ լուրջ քայքայման, և չունի իր երբեմնի նուիրակուն և անխորտակելի միութիւնը: Օտար կրթութիւնը, օտար մամուլութիւնները, օտար բարքերը, ինչպէս ըսինք, ընտանիքը կազմալուծող ազդակներ են, և մեզի կը պակսին միջոցներ կուրծք տալու այս աւերին:

Լեզուն՝ մեր գոյութեան ոգեղէն անօթներէն մին էր գեւ երէկ, այսօր աւելի քան տալանի ազգակ մըն է: Մեր դպրոցը կը բաժնէ նոյն ճակատագիրը: Մեր երբեմնի այս պաշտպան սուրբիքը դժբախտ բերումն էր: Կարկազդաւորութեան տակ անդոր կը մնան: Ազգային յղացք մը, և մեր հոգեկան և իմացական արժէքներու գուրգուրանքը աւելի քան երբեք պէտք է տեսկան մտասեւեռումը ըլլան մեզի համար, գաղթաշխարհի մէջ, ատոյժ արծաթեւու մեր ներքնցեալին այն ոգին, որ այսօրուան բոլոր մեծ ու փոքր ժողովուրդները այրող տենդն է: Այս յղացքը որ դժբախտաբար սկսած է աղօթի, կը պայծառանայ մի միայն Հայ Եկեղեցիով, որ մեր ազգային գեղեցկագոյն

արժեքներու բերելը ցուցանում է, զանոնք հագիսցնող ու լուսաւորող աննիթական և աստուածային կրակը:

Ինչպէս ըստինք ընտանիք, լեզու, դպրոց, մամուլ, մէջն ըլլալով կուսակցական հատուածները, որոնք իբրեւ պահապան սուրբեր նկատուած են մեր ինքնապաշտպանման և տեսականացման, այսօր մասամբ միայն ի վիճակի են իրենց փրկարար գերին: Անոնցմէ միայն Եկեղեցին է որ տակաւին ենթակայ չէ եղած այն ալլալման և ազգացութիւններու, որ վերոյիշեալներուն ճակատագիրը եղաւ, մանաւանդ այս վերջի երեսնամեակի ընթացքին:

Հայ Եկեղեցին՝ այդ փառաւոր աւանդարանը, ժամանակի մարդը՝ ճնշումին անաղարտ մնաց, և այս՝ անոր համար մանաւանդ, վասնզի իբրեւ պահապան մեր փրօնա-ազգային իտէալին, ամենէն անխուցելի մասն է մեր ժողովուրդի հոգեկան ու բարոյական զօրոյթին, զարեբուս ճնշումով և արիւնիով շինուած ազամանը, որ դիւրին չի փշուրի: Իր պահպանողական ոգին եւ սրբազան աւանդութիւնը, շինուած դարձեալ իր պատմութեան մեծ ռազմա-վայրին մէջ, դիւրութեամբ ենթակայ չեն կրնար ըլլալ ժամանակի ազգացութիւններու. մաքառման դաշտին մէջ կանուած այս ինքնուրոյնութիւնը դիւրին չալլալիքնոր դադափարներու և ազգացութիւններու փշուրներէն:

Եթէ ժողովուրդի մը իտէալն ու ինքնուրոյնութիւնը կը շինուի իր պատմութեանը մէջ, և գիմպիծ ու խորք կ'ստանայ համաձայն իր կենսից բերուածներուն: Հայ Եկեղեցին իբրեւ միակ գանձարանը իր ժողովուրդի գարաւոր ապրումներուն, տեղադրին բայց գեղեցիկ ծաղիկն է իր յոյսին ու հաւատքին, ծլած և ուճանցած գերութեան և արիւնի օրերուն: Ո՛րքան նման են մեր օրերը ժամանակին՝ որուն արգասիքը եղաւ մեր Եկեղեցին, բայց որքան հեռու ենք մենք մեզմէ:

Իսկ ցեղային խտրութիւններու այս կրկնսին մէջ ինքզինքնուս հետ կարենալ մնալու միակ մտածումն ու ապուհէնը Հայ Եկեղեցին է դարձեալ, որուն կրօնական հանգամանքը առաւելութիւն մը, անցադիր մըն է այս տեսակետով, ոչ թէ անարժագանգ

անցեալ մը, ինչպէս կը մտածեն շատեր դժբախտաբար: Հակառակ այս բոլոր հանդիմանքներուն, Հայ Եկեղեցին կը մնայ տաճոյն, այդ իսկ պատճառաւ կը տօգուտի սփռուքի մեր ժողովուրդը իր հոգեկան բուրն առաքելութիւններու վրայ:

Վստահ ենք թէ այն սրտայոյզ հետաքրքրութիւնը, ոգեբորութիւնը, կենդանի յոյսը զոր տակաւին կը հաստատենք մեր ժողովուրդի իմացական ձեռնարկներու ներսը — մամուլ, դպրոց, զբաղմունքիւն, կուսակցութիւն — պիտի կրնային թերեւս շատ աւելի բեղմնաւոր կերպով մը արժեւորուիլ, եթէ երեք անոնք զօրածուէին մեր Եկեղեցւոյ դարաւոր գերը արդիացած սպասով մը վերստին կենազորներու:

Անշուշտ բազմաթիւ պատճառներ կը միջամտեն կազմաւորելու համար այս օտան անտարբերութիւնը: Արհաւիրքն ու զարհուրանքը զոր մեր արգաւ ժողովուրդը ապրեցաւ, կամ աւելի ճիշդը ապրելու հարկադրեցին զինքը, իր ահաւոր անկարելիութեամբ, տակաւին կը հեզնէ մեր մտքին կարելի սահմանները զանց կարենալ ընդգրկելու: Մեր հողին չէ պողովութեան թափուած արիւններէն: Արդարացում չէ որ կը փորձենք այս տողերով, ո՛չ ալ մեր ժողովուրդի հոգեվիճակը երեսելու ճիշդ, այլ մատնանշելու իրողութիւններ, որոնք մեզմէ չառնուած մէջ կ'ապրին դեռ, և կը մեծնան՝ աղօտելու, անհետելու փոխարէն: Չենք յիշեր տակաւին այն տարագէժ գաղափարները որոնք ժԹ՝ դարու փառքը կազմեցին, մարդոց միտքին մէջ խորտակելով բոլոր տաճարները երբեմնի նուիրականութեանը, թէ մեր Եկեղեցին ինչ լաւաւ այս աւերը զարմանելու ի խնդրաւ սրկալ ցաւ մըն է որ միայն Եկեղեցին չի վերաբերիր անշուշտ:

Ըսինք թէ Հայաստանեայց Եկեղեցին կրնար ըլլալ այն սրբազան գետինը, որուն շուրջ կանուէին դիմադուին, մեր կատաղի, ալլամբծ ախորժակները, ջլատիչ բնազդները: Ըլլար Եկեղեցին այն վայրը, (ինչպէս էր երբեմն) ուր ժամադրուէին այս ժողովուրդին ամենէն ապնուական յատկութիւնները, ոգեկեն արժեքները, զայս լի իր շինարար ընդունակութիւնները, կարճ՝ այնքան անգամներ ինքզինքը իրագործած, այնքան վտանգներէն իր հաւը

ազատագրած խելքը, ողջմտութիւնը, պայմաններու յարմարելու իմաստութիւնը, ինքզինքը աչքէ չկորսնցնելու գեղեցիկ պատեհութիւնը, որոնցմով գինւաւոր է մեր ժողովուրդը, և այս անգամ իր Եկեղեցւոյ կազմակերպութեան շքեղ կերպարանքին մէջ, որով ըրեր ենք մեր պատմութիւնը, և հասեր այս օրերուն:

Հայաստանեայց Եկեղեցին անցեալին մէջ մեր մայրը, այսօր կրկին ի վիճակի է մեր հոգեղէն, մշակութային արժէքները վերստին պատուաբերելու իր ծոցին մէջ, եթէ անոր սպասը ընող նոր եկեղեցակա-նութիւնը հաւատայ այդ գերին:

(ՎԵՐՋ)

Հայ եկեղեցականութիւնը պիտի կրնայ մէկգի նետել անտարբերութեան և անինքնազիտակցութեան մաշկեակը, եթէ գիտեայ բանալ ինքզինքը մեր անցեալի հրաշագործ ոգին: Հայ եկեղեցականութիւնը պիտի գտնէ ինքզինքը եթէ առօրեայ մտահոգութիւններէն վեր զգացումով զի-մաւորէ իր պարտականութիւնը, եթէ գիտնայ զոհել ինքզինքը, ոչ թէ յանուն օրը-րագրուած կամ նոր շինուած հանգանակ ներու, զազափարականներու և տարանջատումներու, այլ յանուն այն ոգին որ ընդհանուր է և հայեցի, որ համայնական է, և անով գերազանցօրէն քրիստոնեայ:

(11)

Ե. Վ. Տ.

ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՀԵՏ

ԱՌԵՏԵԱՅ ԵՐԿԻՐԸ

Ոչ միայն Իսրայէլի, այլ ամբողջ մարդկային պատմութեան մէջ չկայ դէմք մը որ հաւասարի Մովսէսին: Ան որ հրաւիրուեցաւ վարելու ժողովուրդի մը ճակատա-գիրը իր բարոյական և վարչական գծուա-րին մարգերուն մէջ, և տուաւ անոր իր հոգիին և իր նկարագրի կերպարոյթը:

Ճշմարիտ է այս մտածումը, թէ ով որ մեծ գործի մը կը լծուի Աստուծոյ կող-տած պէտքէ ըլլայ, ոչ թէ իր անձին փա-փաքներէն մղուած ստանձնէ այդ գործը, և այս պարագան շատ գեղեցիկ կերպով կը յատկանշուի Մովսէսի կեանքին մէջ: Ինք անհամեմատօրէն առաքելի և հայրենասէր մարդ, չէր համարձակած իր ժողովուրդի կեանքի ազատութեանը ձեռնարկել, միշտ տեսակ մը վարանքով ետ քաշուած էր մինչև այն վայրկեանը, երբ Աստուծոյ կամքին յայտնութիւնը կատարուեցաւ իր աչքերուն և հոգւոյն գիմաց:

Եւ մինչ Մովսէս իր ժողովուրդին փըրկութեան ծրագրերնով էր զբաղած, ծանր փորձանքի մը հանդիպեցաւ, սպաննելով եգիպտացի մը, որ կը սպառնար իր հայրե-

նակիցներէն մէկուն կեանքին, և իր այս արարքին յայտնութենէն սարսափած փախաւ Մաթրամու երկիրը: Թէև հեռացաւ եգիպտոսէն և իր աշակիցներէն, բայց չհրաժարեցաւ անոնց մասին իր մտածում-ներէն: Լոն այդ օտար երկրին մէջ ընտա-նիք կազմեց, ամուսնանալով տեղւոյն ըր-մապետ Յոթորի աղջկանը հետ. բայց երբ'ք չմոռցաւ իր ժողովուրդը, և իր ան-գրանիկ որդւոյն անունը, Գերսամ, պան-գուռն գրաւ իր պանդուխտ հոգիին իրր մխիթարանք և խորհրդանշիչ:

Եւ օր մը երբ իր աներով հօտերը կը պահէր, իր հոգիին պէս ամայի այդ օտար սարերուն վրայ, հեռուն, անտառին ծայրը, ուր հորիզոնին վարագոյրը կը ձգուէր իր աչքերուն, տեսաւ կրակ մը որ կը բոցաւ վառէր, մօտեցաւ ստրաւովով, և տեսաւ որ մօրենի մըն էր որ կը վառէր բայց չէր այրիր: Եւ բոցին մէջէն կարծեց լսել ձայն մը որ կ'ըսէր, մի՛ մոռնար ժողովուրդդ, մի՛ ուրանար ցեղդ, ինչո՞ւ կը խրաչիտ ազգիդ առաջնորդ ըլլալէ, կը վախճաւ թէ անոնք կը մոռնան զԱստուած և կը կորսուին: Այս կրակին վրայ կարգայ ժողովուրդիդ ճակատագիրը, ան պիտի չար-չարուի, պիտի տառապի, բայց պիտի չը կորուսի: Մարգարէն ծնրադրեց այդ հրե-ղէն խորանին առջև, և այդ օրէն սկսեալ ինքզինքը լծուած զգաց իր ժողովուրդի գործին և բարօրութեան: